

"Vanuit de sfeer van Ien die ik met de Geest
verbind, begrijp ik beter wie die Jezus was en
waar Hij voor stond."

Jos Moons • Pagina 24

Natuur • Pagina 9
De reislustige lepelaar

Thuis • Pagina 15
Oog voor je buurt

Lezen • Pagina 31
Sprookjes van Paul Biegel

Wykein

FrieschDagblad

W 20

De vlasplant keert terug op Friese bodem

► Pagina 6

Biologisch boer Pyt Sipma met een zak vlaszaad.

De magische vlasplant keert terug in Fryslân

In de Friese Wouden en op de kleigrond werd vroeger veel vlas verbouwd. Concurrentie van katoen en kunstvezels deden die arbeidsintensieve teelt de das om. In Noordoost-Fryslân loopt momenteel een project om het vlas terug te krijgen. Binnenkort staat het gewas in bloei. Een magisch gezicht, zegt een van de deelnemende boeren.

Wy krijg reinwetter", zegt Pyt Sipma, boer in Engwierum. Hij stapt van de trekker en loopt naar de keuken van zijn biologisch-dynamisch akkerbouwbedrijf. Het is koffietijd. Vanaf het erf wijst hij aan waar hij tegenwoordig vlas verbouwt. „Sjochst dat ferheeginkje yn 'e fierte? By dy boskjes? Dêr leit dat stikje bou.“

Het gaat maar om een halve hectare. Maar het is een begin. Als alles volgens plan verloopt verbouwt Sipma samen met drie andere boeren in de streek over drie jaar in totaal vijftig hectare vlas.

Sipma heeft het vlaszaad rond 20 april gezaaid. Vlas staat ongeveer honderd dagen na het inzaaien in bloei, afhankelijk van het voorjaarsweer. Vlas krijgt blauw-paarse bloemen met vijf kelkbladeren. De vlasplant wordt niet zo hoog, gemiddeld dertig tot vijftig centimeter. Het is een eenjarige plant die maar één dag in bloei staat. Na een week of twee is het hele veld uitgebloeid en kan het oogsten beginnen.

Vlas heeft een rijke historie in Fryslân en Nederland, omdat het een veelzijdige nuttige plant is. De vezels van vlas worden gebruikt om linnen van te maken. De zaden kunnen ook worden geperst tot lijnzaadolie waar tevens linoleum van gemaakt kan worden. Wat overblijft is prachtig strooisel voor de stal of te gebruiken voor het maken van plaatmateriaal.

Als hobby

In Fryslân is de vlasteelt kort na 1700 begonnen, leren we in het Vlasmuseum It Braakhok in Ee.

Eerst vooral in de Wouden, later ook op de kleigrond in het Noordoosten. Het verwerken van vlas was arbeidsintensief en op een bepaald moment niet meer rendabel. Vlas werd in de tweede helft van de negentiende eeuw verdrongen door het veel goedkopere katoen. Later kwam daar de concurrentie van kunstvezels nog bij. Als serieuze agrarische activiteit hield de vlasteelt op te bestaan, al wordt in de provincie nog wel kleinschalig vlas verbouwd, als hobby of voor het maken van bijvoorbeeld eendenkorken.

Dat ook op het boerenland van Pyt Sipma en drie collega's nu weer vlas wordt verbouwd, heeft alles te maken met het project Wad van Waarde, eerder bekend onder de naam Wadafval – van plastic soup naar groentesoep. Het telen van vlas is een onderdeel van dit project, dat als doel heeft om duurzame alternatieven te vinden voor de niet-afbreekbare producten die nu in het Waddengebied terechtkomen. Van het linnen dat de vlasteelt oplevert kunnen biologisch afbreekbare producten worden gemaakt zoals handschoenen voor vissers, bootkussens en ander polyester textiel.

Duurzaam en lokaal

Drijvende kracht achter het project Wad van Waarde is Eileen Blackmore, directeur van House of Design in Groningen, mede-oprichter van sociaal designlab It Erfskip en inwoner van Zoutkamp. Zij is, samen met tal van andere partijen, al langer bezig met het opzetten van projecten rondom het maken van duurzame producten van lokale grondstoffen. Die grondstoffen worden, als het even kan, lokaal

Bloeiend vlas in juli.

Het verwerken
van vlas was
arbeidsintensief en
op een bepaald
moment niet meer
rendabel

Het vlaszaad wordt gezaaid op het land van Bernhard Hansma aan de Humeldawei bij Ee.

verwerkt. „Ik zoek naar manieren om verduurzaming te combineren met het opzetten van een circulaire maakindustrie in het Waddengebied. Dan praat je over de hele keten, waarin alle schakels met elkaar zijn verbonden. Ik denk in kansen, niet in krimp. Daar is Wad van Waarde een voorbeeld van.”

Blackmore maakte samen met haar partners een projectvoorstel en diende dat in bij het Waddenfonds. Nadat het fonds akkoord was gegaan met de aanvraag kon ze verder. Voor de teelt van het vlas benaderde ze het Agrarisch Collectief Waadrâne, waarmee ze al eens eerder had samengewerkt. Sipma, bestuurslid van Waadrâne, vond op zijn beurt Henk van Oosten, Bernhard Hansma en Jouke Hoekstra bereid om ook mee te doen.

Blackmore: „De boeren stelden wel kritische vragen, bijvoorbeeld over het verdienmodel en de afzetmarkt. Dat begrijp ik wel. Ze steken er veel tijd en energie in. Het moet wel uit kunnen.” Ze wist het vertrouwen van de boeren te winnen. „Ik ben zelf ondernemer, heb een Friese moeder en in mijn jeugd koeien leren melken. Dat schept een band. We verstaan elkaar.”

Dankzij de bijdrage van het Waddenfonds krijgen de vier boeren voor de vlasteelt 2500 euro per hectare, ter compensatie voor het gebruik van hun land, of de oogst nu lukt of niet. Ook het zaad is betaald vanuit het projectbudget. Eventuele opbrengsten vloeien naar het project terug, zegt Blackmore. „Als buffer voor later.”

Oogst in etappes

Het oogsten en verwerken van vlas verloopt in etappes. Bij de oogst

Ik ben zelf ondernemer, heb een Friese moeder en in mijn jeugd koeien leren melken. Dat schept een band

wordt de hele vlasplant uit de grond getrokken. Vlak na de oogst moeten de zaadbolletjes van de vlasstengels verwijderd worden (repelen). Daarna worden de stengels nat gemaakt om deze te laten rotten (rotten). Zo komt de stengel los van de vezel. Om de vezel uit de stengel te krijgen moet die stengel worden gebroken (braken). Dat gebeurde vroeger vaak in de braakhokken die op veel plekken op het platteland waren te vinden. Het Vlasmuseum in Ee is zo'n voormalig braakhok. Na het braken worden de laatste houterige deeltjes uit de vezels verwijderd (zwingelen) en vervolgens wordt het vlas gekamd (hekelen). De vezels

kunnen daarna worden gesponnen tot linnengaren en daarvan kan dan het eindproduct worden gemaakt: linnen.

Dit hele proces gebeurde vroeger handmatig en met eerst nog simpele machines. Het oogsten en verwerken van het vlas was dan ook zwaar en vaak ongezond werk, zoals in het Vlasmuseum is te zien. Tegenwoordig wordt het vlas grotendeels machinaal verwerkt. Blackmore en de deelnemende boeren kunnen voor hun Wad van Waarde-project terecht bij het Zeeuwse bedrijf Van de Bilt Zaden en Vlas. Dit bedrijf beschikt over eigen verwerkingslijnen voor het vlas en is actief betrokken bij diverse ontwikkelingsprojecten voor de duurzame toepassing van vlasvezels.

„Na de verwerking gaat het vlas vermoedelijk naar een spinnerij in Polen of Litouwen. Zodra het kan zal het spinnen in Nederland gebeuren”, zegt Blackmore. De stof wordt vervolgens in Fryslân handmatig geweven, een klus die vanaf volgend jaar, als er voldoende is om op te schalen, mogelijk wordt overgenomen door een textielbedrijf in Enschede. Bij het verwerken van het vlas is ook een rol weggelegd voor studenten van onder meer NHL Stenden Hogeschool en het Friesland College, zegt Blackmore. „Dan moet je denken aan speciale leerlijnen, bijvoorbeeld voor studenten mode en creatief vakman en de docentenopleiding Beeldende kunst en vormgeving.”

Als alles goed gaat, verbouwen de boeren volgend jaar tussen de zes en tien hectare vlas en over drie jaar dus vijftig hectare. Daaruit kan ongeveer 480.000 vierkante meter textiel worden gemaakt, heeft

Blackmore uitgerekend. Uit één vierkante meter doek kan een set handschoenen worden gemaakt. Voor een set bootkussens voor twee personen is circa vier vierkante meter nodig. Blackmore hoopt dat er in de toekomst ook kleding van het linnen gemaakt kan worden. Daarnaast wil ze bekijken of de toepassingsmogelijkheden van de vlasteelt op termijn kunnen worden vergroot. „We richten ons nu op het linnen. Maar wellicht kunnen we ook iets doen met de teelt van olievlas, voor het maken van lijnzaadolie. We zoeken naar manieren om de vlasteelt voor boeren interessanter te maken.”

Het moet lonen

Want dat blijft toch het verhaal: hoe betrokken Pyt Sipma en zijn collega's ook zijn, de vlasteelt moet voor hen wel lonend zijn. De sleutel ligt bij de maatschappij en de consument, zegt Sipma in de keuken van zijn boerderij in Engwierum. „As de minsken wat mear oer ha foar in jas, dan soe dat moai weze. In jas dy't makke is fan flaaks is no ienkear djoer in fergelyking mei wat by Zeeman te keap is. Soest de flaaksteelt ek sjen kinne as in tjinste oan de maatskippij. Wy dogge no neat mei gemyske middelen en it is goed foar it bioferskaat yn de regio. Stel dêr as maatskippij in fergoeding tsjinoer, dan is het foar ús makliker en krije wy in earlike priis foar it wurk.”

Maar zover is het nog niet. Voorlopig is het experimenteren en kijken of het werkt. „As wy oer trije jier tot de konklúzje komme dat it net kin, dan is dat sa. Dan ha wy it yn elts gefal besocht”, zegt Sipma. Nu kijkt hij vooral uit naar het

moment waarop zijn vlasveld in bloei staat. Dat is iets om je op te verheugen, zegt de boer. In zijn ogen heeft een bloeiend vlasveld iets magisch. Iedereen kan dat binnenkort met eigen ogen zien, want vanaf 19 juni is er in de streek een vlasroute beschikbaar. De route heet Follow the Blue Line en is een initiatief van Nynke Runia, eigenaresse van de ambachtelijke katoendrukkerij Kleine Lijn in Blije.

Follow the Blue Line start bij Kleine Lijn en gaat langs vlasvelden in Blije, Ternaard, Ee en Engwierum (Sipma's boerderij). Op de route liggen ook andere bezienswaardigheden en locaties die iets met de vlasteelt hebben te maken. Zo laat Douwe van der Weij in Blije zien hoe je met vlas een eendenkorf vlecht. Runia geeft zelf op de boerderij van Sipma een workshop over het verwerken van lijnzaadolie in voeding. In het Vlasmuseum in Ee komt de geschiedenis van de vlasteelt aan bod.

De vlasroute is open in juni, juli en augustus, met op zeven zaterdagen speciale activiteiten en demonstraties. Een voorproefje van de route vond trouwens al plaats op 10 april. Toen werden onder meer bij Kleine Lijn en in het Vlasmuseum gratis zakjes vlaszaad uitgedeeld. De belangstelling was groot, vertelt Runia. Inmiddels hebben particulieren op verschillende plekken het vlaszaad gezaaid, onder meer langs het kerkenpad in Foudgum. Runia: „Dat is moai fansels. Sa rekket de flaaksroute better sichtber. En dat wolle wy graach.”

www.houseofdesign.nl

www.vlasroute.nl